

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کلیه امتیازهای این پایان نامه به دانشگاه بوعلی سینا تعلق دارد. در صورت استفاده از تمام یا بخشی از مطالب این پایان نامه در مجلات، کنفرانس‌ها و یاسخنرانی‌ها، باید نام دانشگاه بوعلی سینا یا اساتید راهنمای پایان نامه و نام دانشجو با ذکر مأخذ و ضمن کسب مجوز کتبی از دفتر تحصیلات تکمیلی دانشگاه ثبت شود. در غیر این صورت مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

باسمه تعالی

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه آموزشی زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

عنوان:

بررسی تضاد و متناقض‌نمایی در اشعار احمد شاملو

استاد راهنما:

دکتر محمد طاهری

استاد مشاور:

دکتر اسماعیل شفق

نگارش:

فاطمه صادقی زاده

دی ۱۳۸۹

تقدیم به

پدر و مادرم که از جنس نور و روشنی‌اند

و خواهران و برادر مهربانم

تقدیر و تسکیر

ای، هستی بخش وجود، برابر نعمت بی کرانت شکر نیست. ذره ذره وجودم برای تو و نزدیک شدن به تومی تپد. الهی! مراد دکن تا دانش اندکم نردبانی باشد، نه برای فزونی تکبر و غرور، نه حلقه ای برای اسارت و نه وسعت مایه ای برای تجارت، بلکه گامی باشد برای ستایش از تو و متعالی ساختن خود و دیگران.

از کسانی که در به شمر رسیدن این پایان نامه مریاری نمودند سپاس گزارم.

پدر و مادر عزیزم که، همواره دعای خیرشان بدرقه می راهم بوده و هست.

جناب آقای دکتر محمد طاهری استاد راهنمای بزرگوارم و جناب آقای دکتر شفق استاد مشاور گران قدرم که در طول این دوره راهنمایی های این عزیزان رهکشایم بوده است. سرکار خانم ها، دکتر نظری و دکتر هاشمیان که در طی دوران تحصیل از محضراتشان بهره بردم و زحمات و داورای این پایان نامه را بر عهده داشتند کمال تشکر را دارم.

از تمامی دوستان و هم کلاسی های خوب و مهربانم که لطف شان بی دریغ و سایه می مهرشان، همواره گسترده است صمیمانه تشکر می کنم.

دانشگاه بوعلی سینا
مشخصات رساله/پایان نامه تحصیلی

عنوان: بررسی تضاد و متناقض‌نمایی در اشعار احمد شاملو		
نام نویسنده: فاطمه صادقی زاده		
نام استاد راهنما: دکتر محمد طاهری		
نام استاد مشاور: دکتر اسماعیل شفق		
گروه آموزشی: زبان و ادبیات فارسی		دانشکده: ادبیات و علوم انسانی
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد	گرایش تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی	رشته تحصیلی: زبان و ادبیات فارسی
تعداد صفحات: ۱۴۰	تاریخ دفاع: ۱۳۸۹/۱۰/۱۹	تاریخ تصویب: ۱۳۸۸/۶/۲۲
<p>چکیده</p> <p>متناقض‌نمایی در علم بلاغت، بیانی ظاهراً متناقض با خود یا مهممل است که میان دو امر متضاد را جمع کرده باشد؛ اما در اصل دارای حقیقتی باشد که از راه تأویل بتوان به آن دست یافت. یکی از ویژگی‌های ادبی شعر شاملو «پارادوکس» است که شاعر به وسیله‌ی آن توانسته تأثیر کلام خود را دو چندان کند. این ویژگی سبکی شاملو، در دفاتر مختلف شعری وی جلوه‌های متفاوتی دارد. با توجه به اهمیت متناقض‌نمایی و تضاد در آثار احمد شاملو، در این پژوهش برآنیم تا پس از بیان کلیات، اهداف و پیشینه‌ی پژوهشی این موضوع، در فصل دوم مختصری درباره‌ی تعریف و زیبایی‌شناسی آرایه‌ی تضاد و متناقض‌نمایی و احوال و آثار شاملو، سپس در فصل سوم به تجزیه و تحلیل اشعار شاملو بپردازیم. تضاد در شعر شاملو، در سه سطح دیده می‌شود: ۱- تقابل در سطح کلمه ۲- تقابل در سطح کلام ۳- تقابل در سطح موضوع. از میان این سه، تضاد در سطح کلام از ارزش زیبایی‌شناختی بیشتری برخوردار است. متناقض‌نمایی در اشعار شاملو بر دو نوع است: کلامی و محتوایی. که هر کدام به شاخه‌های دیگری قابل تقسیم است. متناقض‌نماهای کلامی بر دو گونه هستند: ۱- عبارات متناقض‌نما ۲- تصاویر متناقض‌نما (اکسی مورون). متناقض‌نماهای محتوایی نیز به پنج دسته تقسیم‌بندی می‌شوند: ۱- تناقض فکری ۲- تناقض در سبک ۳- تناقض در نوع ادبی ۴- تناقض در فرم ۵- تناقض ساختاری. از میان انواع تناقض در شعر شاملو سهم تناقض فکری از همه بیشتر است. متناقض‌نمایی چه در کلام و چه در محتوا، به یک اندازه در زیبایی شعر شاملو تأثیرگذار است. در واقع شاملو از هر دو حوزه به بهترین نحوه در شعر خود سود جسته است؛ اما در آن دسته از اشعاری که شاملو به بیان مسائل اجتماعی می‌پردازد، تناقض محتوایی بیشتر دیده می‌شود و بالعکس در تغزلات وی تناقض کلامی بسامد بالاتری دارد.</p>		
واژه‌های کلیدی: متناقض‌نمایی، تضاد، پارادوکس، شعر، شاملو، زیبایی‌شناسی.		

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات پژوهش
۲	۱-۱- مقدمه
۳	۲-۱- تعریف مسئله و بیان نکات اصلی
۴	۳-۱- اهمیت و ضرورت پژوهش
۴	۴-۱- پیشینه پژوهش
۴	۵-۱- هدف
۵	۶-۱- فرضیه‌های پژوهشی
۵	۷-۱- متغیرها و واژگان کلیدی
۶	۸-۱- منابع اصلی و فرعی
۶	۹-۱- روش تحقیق
۶	۱۰-۱- سیر مراحل تحقیق
۸	فصل دوم: پیشینه‌ی پژوهش
۹	۱-۲- تضاد
۹	الف) تعریف لغوی

- ب) تعریف اصطلاحی ۱۰
- ۲-۲- انواع تضاد ۱۱
- ۲-۲-۱- مقابله ۱۲
- ۲-۲-۲- طباق ۱۲
- ۲-۲-۳- تدبیج ۱۳
- ۲-۲-۴- افتنان ۱۳
- ۲-۳- تقسیم‌بندی‌های تضاد ۱۴
- ۲-۴- زیبایی‌شناسی آرایه‌ی تضاد ۱۸
- ۲-۵- تعریف متناقض‌نمایی (paradox) ۱۹
- ۲-۵-۱- تعریف لغوی ۱۹
- ۲-۵-۲- تعریف اصطلاحی ۱۹
- ۲-۶- تصاویر متناقض‌نما (oxymoron) ۲۳
- ۲-۷- انواع متناقض‌نما از دیدگاه علم بدیع ۲۴
- الف) متناقض‌نماهای لفظی ۲۴
- ب) متناقض‌نماهای معنوی ۲۶

- ۲۷ ..... ۸-۲- تلقی دیگری از انواع متناقض‌نمایی
- ۲۷ ..... ۹-۲- آیا متناقض‌نما سخنی مهمل است؟
- ۲۸ ..... ۱۰-۲- علت رواج متناقض‌نما
- ۲۹ ..... ۱۱-۲- رابطه‌ی متناقض‌نمایی با آشنایی‌زدایی
- ۳۰ ..... ۱۲-۲- زیبایی‌شناسی آرایه‌ی متناقض‌نما
- ۳۰ ..... ۱-۱۲-۲- آشنایی‌زدایی
- ۳۱ ..... ۲-۱۲-۲- ایجاز
- ۳۱ ..... ۳-۱۲-۲- دو بعدی بودن
- ۳۲ ..... ۴-۱۲-۲- برجسته شدن لفظ و معنی
- ۳۲ ..... ۵-۱۲-۲- ابهام
- ۳۳ ..... ۱۳-۲- تفاوت آرایه‌ی تضاد و متناقض‌نمایی
- ۳۵ ..... ۱۴-۲- زندگی‌نامه و شعر احمد شاملو
- ۳۹ ..... فصل سوم: بررسی و تحلیل داده‌ها
- ۴۰ ..... ۱-۳- جلوه‌های تضاد و متناقض‌نمایی در شعر شاملو
- ۴۰ ..... ۲-۳- مقدمه
- ۴۲ ..... ۳-۳- موسیقی معنوی

.....	۳-۴- تضاد در شعر شاملو	.....	۴۵
.....	۳-۴-۱- تقابل در سطح کلمه	.....	۴۵
.....	۳-۴-۲- تقابل در سطح کلام	.....	۵۲
.....	الف) تقابل لفظی	.....	۵۲
.....	ب) تقابل معنایی	.....	۵۶
.....	ج) تقابل لفظی - معنایی	.....	۵۹
.....	۳-۴-۳- تقابل میان دو موضوع	.....	۶۱
.....	۳-۵- بررسی انواع متناقض‌نمایی در اشعار شاملو	.....	۶۱
.....	۳-۵-۱- بررسی انواع متناقض‌نمایی محتوایی	.....	۶۱
.....	۱- متناقض‌نمایی در اندیشه	.....	۶۲
.....	۱-۱- مسائل اجتماعی	.....	۶۴
.....	الف) انسان	.....	۶۴
.....	ب) عشق	.....	۶۸
.....	ج) نگاه به زن	.....	۷۰
.....	د) تناقض میان اسطوره‌گرایی و مدرن بودن	.....	۷۳
.....	۱-۲- مسائل ادبی	.....	۷۷

- الف) تفکر تئوریک یا عمل خلاقه ۷۷
- ب) شعر جوششی یا کوششی ۷۸
- ج) قافیه ۸۰
- د) تعهد در شعر ۸۱
- و) متناقض‌نمایی میان طنز و جدیت ۸۳
- ۱-۳- تناقض در مسائل فلسفی ۸۵
- الف) جبر یا اختیار ۸۵
- ب) یأس و امید ۸۷
- ج) چالش و پذیرش ۹۱
- ۲- متناقض‌نمایی در سبک ۹۲
- ۳- متناقض‌نمایی در نوع ادبی ۹۶
- ۴- متناقض‌نمایی در فرم ۱۰۷
- ۵- متناقض‌نمایی ساختاری ۱۰۹
- ۳-۵-۲- بررسی متناقض‌نماهای کلامی ۱۱۳
- ۱- عبارات متناقض‌نما (paradox) ۱۱۵
- الف) عبارات متناقض‌نما بر پایه‌ی تشبیه ۱۱۵

ب) عبارات متناقض نما بر پایه‌ی استعاره	۱۱۶
ج) عبارات متناقض نما بر پایه‌ی کنایه	۱۱۷
د) عبارات متناقض نما بر پایه‌ی مجاز	۱۱۹
و) عبارات متناقض نما بر پایه‌ی غلو	۱۲۰
۲- تصویر متناقض نما (oxymoron)	۱۲۱
فصل چهارم: نتیجه‌گیری	۱۲۸
نتیجه‌گیری	۱۲۹
پیشنهادات	۱۳۴
فهرست منابع مأخذ	۱۳۵

فصل اول

«تضاد» به عنوان مفهومی کلی در علومى مانند: «فلسفه» و «منطق» به کار می‌رود و در «ادبیات» یکی از صنایع ادبی است که به صورت‌های مختلف از جمله: «طباق ساده»، «مقابله»، «ایهام تضاد» و ... قابل بررسی است. تقریباً تمامی نویسندگان کتب بدیعی و بلاغی، آرایه‌ی تضاد را مورد بحث و نظر قرار داده‌اند. دلیل این امر نیز، استفاده‌ی فراوان شعرا و نویسندگان، از این آرایه‌ی ادبی است.

«متناقض‌نمایی» یکی از ترندهای بسیار مهم در شعر و ادب است، به ویژه در نقد نوین، یکی از ویژگی‌های اساسی شعر به شمار می‌رود. متناقض‌نمایی به هرگونه فاصله‌گیری خارق‌العاده از مفاهیم یا هنجارها یا دگرگونی و تغییر در این مفاهیم و نظرات اطلاق می‌شود. متناقض‌نمایی در حوزه‌هایی چون: «اغراق»، «استعاره»، «تشبیه» و ... شکل گرفته است. این آرایه را می‌توان یکی از صنایع بدیعی به شمار آورد که هم ارزش بلاغی و زیبایی‌شناختی دارد و هم در خدمت تصویرسازی قرار می‌گیرد. این شگرد بیانی از آغاز در شعر فارسی کاربرد داشته است؛ اما در شعر قرن ششم بر اثر ورود مضامین عرفانی و تجارب روحانی رواج پیدا کرد. با ظهور سنایی و ورود عرفان به شعر فارسی، سخنان متناقض‌نما در اشعار شاعران گسترش می‌یابد. متناقض‌نمایی در کلام عرفا و شطحیات ایشان نیز نمود چشم‌گیری دارد تا آنجا که می‌توان سرچشمه‌ی بسیاری از متناقض‌نمایی‌های ادب فارسی، را شطح دانست. با وجود این که در متون نظم از همان دوران آغازین شعر فارسی، متناقض‌نمایی دیده می‌شود؛ اما در کتب بدیعی و بلاغی نه تنها به تعریف و تشریح جنبه‌های زیبایی‌شناختی آن پرداخته‌اند، بلکه حتی بدون تعریف یا ذکر مثالی، از کنار آن به سادگی عبور کرده‌اند؛ گویا آن را چون تضاد، با همان ارزش زیبایی‌شناختی و بلاغی می‌دیده و می‌انگاشته‌اند. هرچند که متناقض‌نمایی کلامی در بلاغت فارسی، عالی‌ترین و هنری‌ترین حد طباق و تضاد محسوب می‌گردد؛ اما متأسفانه برخی از منابع بدیعی و بلاغی متأخر هم از این صنعت مهم بدیعی نام نبرده‌اند و به آن نپرداخته‌اند. تضاد و متناقض‌نمایی، دو رکن اصلی موسیقی معنوی در شعر احمد شاملو هستند که در زیبایی‌شناسی شعر او نقش چشم‌گیری دارند. بسیاری از اشعار شاملو بر مبنای یک تضاد یا تناقض ساخته شده‌اند که این مطلب بیان‌گر اهمیت این دو آرایه‌ی ادبی در نقد اشعار شاملو می‌باشند.

۱-۲- تعریف مسئله و بیان نکات اصلی

یکی از مهم‌ترین مسائلی که در نقد ادبی بدان پرداخته می‌شود، تبیین جنبه‌های دقیق و ظریف زیبایی‌شناسی سخن با تکیه بر عناصر شاکله‌ی آن است. آرایه‌ی تضاد به طور عام و متناقض‌نمایی به طور خاص، از برجسته‌ترین مباحث فن بلاغت است که متأسفانه در بررسی و نقد سخن چه در ادبیات سنتی و چه در دوره‌ی معاصر کاملاً سطحی و گذرا بدان پرداخته شده و جنبه‌ها و ابعاد مختلف آن‌ها نادیده گرفته شده است. ما در این تحقیق برآنیم که نخست با تبیین و تشریح ابعاد گوناگون لفظی و کلامی و معنایی و فکری کاربرد تضاد و متناقض‌نمایی در کلام، این مبحث جدید در بلاغت فارسی را واکاوی کنیم، سپس به طور عملی مباحث و نظریه‌های مطرح شده را در کلام یکی از بزرگ‌ترین و مطرح‌ترین شاعران معاصر یعنی احمد شاملو، مورد تأمل قرار دهیم.

در توضیح متناقض‌نما باید گفت که آشنایی‌زدایی و ایجاد شگفتی در مخاطب، شاخصه اصلی این صنعت ادبی است، که اغلب به عنوان یکی از شاخص‌های سبک هندی، در نظر گرفته می‌شود و در همان حیطه نیز بررسی آن محدود شده است. برای واژه‌ی «پارادوکس» در فرهنگ‌های غربی معانی متعددی ذکر شده است؛ اما این اصطلاح در کتب بلاغی سنتی و فرهنگ‌های متأخر عربی و فارسی پیشینه‌ای ندارد و تنها در دوره معاصر است که با تأثیرپذیری از ترجمه‌هایی که از کتب نقد ادبی اروپایی صورت گرفته به تازگی وارد کتب بلاغی فارسی شده است.

لازم به تذکر است که هر چند در مطالعات ادبی معاصر برای اصطلاح غربی «paradox» معادل «متناقض‌نما» معمول و رایج شده است، به عقیده‌ی برخی این برابر نهاده، نمی‌تواند همه مفاهیم اصطلاح اصلی را منتقل نماید؛ لذا ترجیحاً از همان لفظ پارادوکس در نوشته‌های خود استفاده می‌کنند. اما دلیل انتخاب اشعار احمد شاملو برای تبیین نظریه‌های زیبایی‌شناسی تضاد و متناقض‌نمایی، آن است که اولاً نشان دهیم این نظریه‌ها شمول عام داشته و اختصاص به یک سبک یا شاعر خاص ندارد، ثانیاً یکی از مهم‌ترین عوامل توفیق شاملو در عرصه‌ی شاعری، به ویژه شعر سپید، بهره‌گیری تام و تمام او از تمامی ظرفیت‌های آرایه متناقض‌نمایی در دو سطح کلام و اندیشه است.

نام احمد شاملو برای کسانی که در زمان ما به نحوی با شعر و ادب فارسی سر و کار دارند نامی آشناست. وی از سال ۱۳۲۶ شمسی که اولین مجموعه‌ی نظم و نثر او به نام «آهنگ‌های فراموش شده» منتشر شد تا زمان انتشار آخرین مجموعه‌ی شعرش در سال ۱۳۷۸ در ادبیات معاصر ایران به ویژه شعر نو حضوری

دائمی داشته است. هر چند شعر شاملو از دیدگاه‌های متفاوتی مد نظر قرار گرفته است؛ اما از عناصر شکل‌دهنده زیبایی‌شناسی شعر او کمتر سخن رفته است. در این پژوهش یکی از ابعاد اساسی این مهم، یعنی تأثیری که تضاد و تناقض در ذهن و زبان او داشته است، بررسی خواهد شد.

۱-۳- اهمیت و ضرورت پژوهش

از آن‌جا که آرایه‌ی تضاد و متناقض‌نمایی یکی از زیباترین آرایه‌های بدیعی‌ست که در آثار بزرگان شعر و ادب پارسی به عنوان یک روش مؤثر برای بیان مسائل ادبی به کار رفته و کمتر بدان پرداخته شده و میزان تأثیر آن بر روی زیبایی‌شناسی کلام ادبی کمتر بررسی گردیده است و اندک پژوهش‌ها در این زمینه مربوط به ادبیات سنتی، لازم آمد که پژوهشی در این‌باره مربوط به یکی از شعرای معاصر انجام گیرد و به بررسی جنبه‌های علمی و دقیق این آرایه‌ها بپردازد.

بنابراین شناخت متناقض‌نمایی در شناساندن اندیشه و زبان شعر شاعران اهمیت دارد و ما را در بررسی آثار شاعران از لحاظ بدیع، سبک‌شناسی و نقد ادبی کمک می‌کند.

۱-۴- پیشینه‌ی پژوهش

با این‌که در منابع غربی کتاب‌های زیادی درباره‌ی متناقض‌نما (پارادوکس) تألیف شده است، در زبان فارسی، به جز کتاب «متناقض‌نمایی در شعر فارسی»، تألیف دکتر چناری اثر مستقلمی در این باب وجود ندارد. البته پیش از آن دکتر شفیع کدکنی مباحث مهمی از کتاب «موسیقی شعر» خود را به این موضوع اختصاص داده بود. درباره نقد و تحلیل زیبایی‌شناختی شعر شاملو نیز در کتاب مهم «سفر در مه» اثر دکتر تقی پور نامداریان، به برخی نکات جمال‌شناسی شعر شاملو، اشاراتی شده است.

۱-۵- هدف

هدف از این پژوهش تبیین ابعاد گوناگون معنایی و زیبایی‌شناختی آرایه‌های تضاد و متناقض‌نمایی و معرفی ابعاد ناشناخته‌ی آرایه متناقض‌نمایی در حوزه اندیشه و اشعار احمد شاملو شاعر نامدار معاصر است.

۱-۶- فرضیه‌های پژوهشی

پرسش‌ها

۱- ابعاد مختلف زیبایی‌شناسی آرایه‌های تضاد و متناقض‌نمایی، از منظر علم بلاغت کدام است؟

۲- آرایه‌های تضاد و طباق و متناقض‌نمایی در بلاغت سنتی و مدرن به چه صورت تبیین شده است؟

۳- تضاد و متناقض‌نمایی در شعر شاملو چگونه جلوه‌گر شده است؟

۴- تضاد و متناقض‌نمایی چه تأثیری در زیبایی شعر شاملو داشته است؟

۱-۷- متغیرها و واژگان کلیدی

بررسی: رسیدگی، تحقیق و پژوهش درباره‌ی موضوعی.

تضاد: آن است که الفاظی را به کار برند که از نظر معنا با هم در تضاداند. جهش ذهن از معنایی به معنای مقابل و متضاد آن، احساس خاصی را برمی‌انگیزاند. البته بیان هنری و تخیل شرط تحقق این امر است و صرف کنار هم قرار دادن کلمات متضاد کافی نیست.

متناقض‌نمایی: متناقض‌نمایی، بیان یا اندیشه‌ای آشنایی‌زدایی شده است که با ظاهری متناقض با عرف به طور عام سبب برجستگی لفظ و معنا و در نتیجه برانگیختن تأمل و تهییج مخاطب می‌شود و دارای ژرف‌ساختی حقیقی است که با تأویل و تفسیر به دست می‌آید.

شعر: سخن موزون و غالباً مقفی که حاکی از احساس و تخیل می‌باشد. فرق شعر و نظم را در این امر دانسته‌اند که، شعر کلامی است موزون و مخیل و بنابراین شعر منشور هم وجود دارد.

احمد شاملو: احمد شاملو یکی از تأثیرگذارترین شاعران در روند تحویل شعر نو ایران است. او با آوردن سبکی نو در شعر، اصول تثبیت‌شده‌ی شعر فارسی، از جمله اوزان عروضی و قافیه را از میان برد و با تأکید بر موسیقی درونی کلام نوعی از شعر را ارائه داد که در نثر کهن فارسی ریشه دارد. وی از آرایه‌های تضاد و متناقض‌نمایی که یکی از ارکان تأثیرگذار در تشکیل موسیقی معنوی‌ست، بهره‌ی فراوانی جسته است.

۱-۸- منابع اصلی و فرعی

ما در این پایان‌نامه از منابع به سه صورت استفاده کرده‌ایم: ۱- منابعی که با مطالعه‌ی آن‌ها، سابقه‌ی ذهنی در مورد ادبیات معاصر و زیبایی‌شناسی شعر و آرایه‌های تضاد و متناقض‌نما ایجاد شده و بدون ارجاع مستقیم در متن مطرح شده‌اند. ۲- منابعی که جمله یا گفتاری به عین یا تلخیص، ارجاع داده شده است. ۳- منابعی که بررسی و تحلیل شده‌اند و حاصل این تحلیل‌ها در پایان‌نامه ارائه شده است؛ این منابع همان دفاتر و مجموعه‌های شعری شاملو هستند.

۱-۹- روش تحقیق

این پژوهش بر اساس منابع کتابخانه‌ای و بررسی و تحلیل اشعار شاملو صورت گرفته است. ابتدا تمامی نظریات مربوط به آرایه‌های تضاد و طباق و متناقض‌نما از منابع عربی و فارسی و انگلیسی استخراج و جمع‌آوری گردید، سپس با تنظیم و ارائه نظریه در این باب، اشعار شاملو از این منظر مورد نقد و تحلیل قرار گرفت.

۱-۱۰- سیر مراحل تحقیق

اصولاً تدوین پژوهش برای آن دسته از آثار ادبی که بر پایه‌ی جمال‌شناسی همانندی و همسانی شکل گرفته اند، بسیار آسان‌تر است تا آثاری که مبتنی بر جمال‌شناسی تقابل و تضادند. در آثاری که تحت عنوان جمال‌شناسی تضاد و تقابل جای می‌گیرند، باید به مواردی توجه کنیم که ساختار کلیشه‌ای تخریب شده به علت عادت‌ها و دل‌بستگی‌های خواننده هم‌چنان در ذهن او حضور دارد؛ اما در این مسیر با پیچیدگی و دشواری‌هایی دیگری چون: تعدد تعاریفات و تقسیم‌بندی‌های متناقض‌نما و تضاد روبرو بودیم، که این عامل سبب سردرگمی نگارنده میان انبوه شیوه‌های تقسیم‌بندی گردید. این‌که کدام تقسیم‌بندی جامع‌تر و کاراتر است کار دشواری بود. با توجه به این‌که بدیع سستی در اکثر موارد تنها به ذکر تعریفی نه چندان کامل و ارائه‌ی چند شاهد مثال تکراری کفایت کرده و هر گونه تقسیم‌بندی علمی، خصوصاً برای پارادوکس مطلقاً دیده نمی‌شود این منابع نتوانستند کمک شایانی برای یافتن تقسیم‌بندی جامع باشند.

اما در منابع بدیع نو تعریفات کامل‌تری دیده می‌شود. این کتب تنها به ذکر تعاریف و شواهد مثال کفایت نکرده‌اند، بلکه به ذکر عوامل زیبایی‌شناسی، بررسی ریشه‌ای این آرایه‌ی ادبی و تقسیم‌بندی آن نیز پرداخته‌اند، که همین عوامل سبب شد که در این پژوهش، بیشتر از این منابع استفاده شود. علاوه بر کتاب‌ها، مقاله‌های اساتید برجسته‌ی این علم هم‌چون: دکتر کزازی، دکتر وحیدیان کامیار، دکتر حسن‌لی، و ... نیز، راه‌گشای این پژوهش بودند. در نتیجه در این پژوهش پس از مطالعه‌ی منابع بدیع سنتی و بدیع نو و مقاله‌ها و بررسی و تحلیل اشعار شاملو، نمودهای تضاد و متناقض‌نمایی، زیبایی این دو را در اشعار شاملو نشان داده‌ایم.

فصل دوم

